

L'escombra de l'era

(ALDC, IV, 847. L'escombra de l'era)

El referent és l'escombra feta de plantes dures i que serveix per a netejar el sòl de l'era abans i després de la batuda. Aquestes plantes eren d'una gran varietat: bruc, bàlecs, "aibre blanc", bedoll o beç, poll blanc, bruc o bruga, boix, corriol, botges, murta, fonollassa, ullastre, aladern, albà, "granera", "escombra", gatell, baladre, granadissa, "cirer bord", tamarit, "camamirlera", "aleixandri", "granellons", brassera, "paraelles", "faragosos" o raspalleres.

Granera (s. XIII) és un der. de *gra* (< llat. GRANUM) més el suf. *-era* (< -ARIA), que indica una activitat, la d'*agranar*, i coneix diverses variants formals: *graner* 15, 19, 27, 40, 96, 97, 104, 105, 109, amb canvi de gènere, *engraner* 9/*engranera* 7, 11/*agranera* 119, amb addició del prefix *en-* o *a-*, per atracció del verb *engranar/agranar* 132, *granereta* 158, en forma dim., *garner* 12/*garnera* 70-72, amb metàtesi. Servia per a amuntegar el gra o per a escombrar l'era. Veg. Veny, 1958-1960: §§ 68-71; i per als noms romànics, Platz, 1922.

Escombra (s. XV) prové de SCOPA encreuat amb *escombrar* 'llevar noses, entrebancs' 26, format sobre un der. del cèltic COMBOROS 'amuntegament'; *escombra* significava 'evacuació; clot llarguer per als fonaments d'un edifici', sentit aquest mantingut pel balear, on el verb *escombrar* també s'aplica a 'netejar el forn'; a notar *escombrall* 64, postverbal de *escombrar* completat amb el suf. *-all*, indicador d'estri (com *podall* o *ventall*) i el compost *escombra-raspa* 119. El mot a voltes s'usa amb un determinant relatiu a l'herba utilitzada (*escombra de bruc* 24, 39, 42, ~ *de cabeçudes* 38, ~ *de graner* 103, ~ *de botges* 120) o simplement a l'era (*escombra d'aljora* 85, propi de l'alguerès, on *aljora* és un manlleu al sard *arjola* [< AREOLA]).

Escoba 99, 102 deriva del llat. SCOPA 'escombra', singular de SCOPAE, que significava 'brins, branquillons'; de vegades es completa amb un determinant: *escoba de curnya* 106 (o simplement *curnya* 106), ~ *de curnyera* 106 (< potser [CERASEA] CÖRNEA, a través de *còrnia*, amb metafonia de *o*); ~ *de botxa* 108 (o simplement *botxa*), forma ensordida de *botja* 124, 136, 141, 146, mot propi del català, d'origen desconegut.

Raspall, deverbal de *raspar* (< gòtic *HRASPON)

augmentat amb el suf. *-all* (cf. *escombrall*); var. *respall* 123, 126, amb canvi [a] > [e], per dissimilació vocàlica (veg. Veny, 2007 c), com *respalla* 147, feminitzat, i *raspai* 83, 84, amb iodització.

Ramàs (o *remàs* 184) és un der. augmentatiu o col·lectiu de *ram* 74-79, 81, 82 (< llat. RAMUS 'branca'), que apareix també amb determinant: *ram d'auliveres* 148, *ram de triar* 148.

Baleja, der. de *bàlec* (avui 'ginesta nana')/*baleig*, d'origen preromà, probablement cèltic (< BALADO-, BALATO-, que significaria 'ginesta'); der. *baleia* 94; *balea* 93, 100, amb absorció de la *i* en la *e*; *esbaleia* 89, *esbalea* 87, amb pròtesi del segment *es-*, pres del verb *esbaleiar*; *esbalera* 99, amb canvi de sufix, i el seu der. *esbalerador* 99, amb el suf. *-ador*, que indica instrument.

Escampa és un postverbal de *escampar* 'disseminar, estendre pel camp', der. de *camp* (< CAMPUS 'plana; terra extensa fora del poblat'); var. *escompa* 118, *escompís* 118, 122, homonimitzats amb *escombra* o *escoba*, el darrer amb el suf. col·lectiu *-ís* (< -ICIU). *Albada* 151 (pron. [alb'a]) és un der. de *alba*, àlber 'arbre blanc' (< llat. tardà ALBARUS, der. de ALBUS 'blanc') amb el suf. col·lectiu *-ada* (com *fillada*, *vacada*).

La distribució geogràfica dels significants mostra *escombra* predominantment en el cat. or. peninsular; *granera* en àrees del nord-occ. i val.; *raspall*, en val. i eiv. (aquest subdialecte ofereix força concomitància amb el val.: *aliacrà* 'fel sobreixit', *amprar* 'manllevar', *colp* 'cop', etc.; veg. Veny, 1999 a); *ramàs*, també val. i tort.; *escampa*, del pallarès, ribagorçà i Baix Cinca; i *baleja* que enllaça parlars pirinencs amb ribagorçans.

Una comparació d'aquest mapa amb el del PALDC, II, mapa 260, resulta interessant: hi observem **1**) que l'*escombra* domèstica ha guanyat terreny a l'*escombra de l'era*, mostra de l'adhesió dels parlants nord-occ. a les var. del cat. central (veg. Gili, 1932); i **2**) que la unitat del lexema *granera* domèstica contrasta amb la diversitat de significants per a l'escombra de l'era (*raspall*, *ramàs*, *escampa*, *baleja*).

Són mots normatius *granera*, *escombra*, *baleja*, des del DG₁, 1932.